

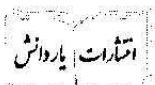
جغرافیای روستایی

دکتر آئیز عزمی

استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه رازی

زهرا جمشیدی

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه رازی

۱۳۹۷

سرشناسه	: عزمی، آئیژ، ۱۳۶۱
عنوان و نام پدیدار	: جغرافیای روستایی / آئیژ عزمی، زهرا جمشیدی.
مشخصات نشر	: تهران: یار دانش، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۳۱۴ ص.: جدول، نمودار.
شابک	: 978-600-8648-77-2
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا.
موضوع	: جغرافیای روستایی.
شناسه افزود	: جمشیدی، زهرا، ۱۳۷۰
موضوع	: Rural geography
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۷ ج ۴ ع ۱۲۷/ GF
رده بندی دیویی	: ۹۱۰/۹۱۷۳۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۲۱ ۴۳۴

عنوان: جغرافیای روستایی

نویسنده: آئیژ عزمی

صفحه پرداز: کژال ظریفی

نوبت چاپ: اول

شابک: فیبا

ناشر: یار دانش

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

پاسداران، ساقدوش، بوستان نهم، پلاک ۳۷، زنگ یک غربی

تلفن: ۰۹۳۹۴۳۵۱۲۳۳-۲۲۷۷۸۹۹۵

تلگرام: @yaredanesh_dr_sabzianpoor

پیشگفتار

روستاها مقر اصلی زندگی انسانی در گذشته‌های دور بوده است و امروزه نیز بسیاری از مردم در این نواحی زندگی می‌کنند. این امر سبب شده تا روستاها کانون تحولات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی متعدد باشند و در برخی مواقع برخی از این رخدادها تمامی کشور را در بر گرفته‌اند. بررسی این تحولات همواره مورد توجه متخصصان جغرافیا، علوم اجتماعی، اقتصاد و توسعه روستایی بوده است. هر چند با گذشت زمان و دور شدن از برخی از این رویدادها، تحلیل صحیح آنها سخت می‌شود، اما از طرفی به واسطه این که برخی از تحولات، مشکلات و چالش‌های کنونی ریشه در گذشته دارد، اهمیت بررسی این رویدادها و تاریخی دوجندان می‌شود.

جغرافیای روستایی از مباحثی است که با تلفیق عوامل محیطی و انسانی نگاهی متفاوت به تحولات روستایی دارد. لذا در بسیاری از رشته‌ها اسم از جغرافیا، علوم اجتماعی، معماری و توسعه روستایی مباحث مربوطه تدریس می‌شوند و مورد توجه قرار می‌گیرند. این کتاب در کنار بسیاری از کتاب‌های ارزشمندی که در حوزه جغرافیای روستایی وجود دارد می‌تواند تا حد قابل توجهی نیاز علمی افراد علاقمند در این رشته‌ها را تأمین نماید. منتها کتاب مزبور از برخی جهات با کتاب‌های رایج در بازار متفاوت است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

چند کتاب رایج در بازار جغرافیای روستایی که توسط اساتید ارزشمند و فرهیخته این رشته به تحریر درآمده‌اند، با گذشت زمان تحت تأثیر تحولات جغرافیای روستایی تغییرات لازم را پیدا نکرده‌اند. به طور مثال در این کتاب در بخش مدیریت روستایی تلاش شده تا تحولات کنونی مدیریت روستایی در ۱۵ سال اخیر مورد توجه قرار گیرد، حال آن که در کتب قبلی به علت قدیمی بودن، این تحولات مورد اشاره قرار نگرفته‌اند. از نکات و ویژگی‌های این کتاب توجه مبسوط به بحث مدل‌های فضایی در توسعه روستایی است که در کتب دیگر کمتر بدان توجه شده است و صرفاً در حد نظریه کریستالر و ون تانن مورد اشاره قرار گرفته است. حال آن که بسیاری از نظریات فضایی در این کتاب اشاره شده که بدون شک با خواندن آن، خواننده متوجه اهمیت این نظریه‌ها در عرصه روستایی می‌شود. از دیگر

ویژگی‌های کتاب فوق می‌توان به بحث اقتصاد روستایی توجه کرد. برخی از صاحب‌نظران نقش بازارهای دوره‌ای محلی را در شکل‌گیری روستاها و شهرها در نظر داشته‌اند و این اعتقاد وجود دارد که اقتصاد و بازار اهمیت به‌سزایی در تبدیل روستا به شهر داشته‌اند. این کتاب به طور مبسوط فصلی را به این مبحث اختصاص داده است. در ادامه فصلی به نام فضا، آمایش و توسعه روستایی ارائه شد. دیدگاه فضایی یکی از دیدگاه‌های غالب در مطالعات روستایی است که در این کتاب با اختصاص یک فصل، تلاش شده است تا آگاهی بیشتری به خوانندگان دربارهٔ رویکردهای فضایی توسعه روستایی داده شود و از همه مهم‌تر فصل مدیریت بحران در توسعه روستایی است که با وجود این که بخش قابل توجهی از معضلات روستایی به مخاطرات و بلایای طبیعی و انسانی بر می‌گردد و به همین دلیل تمرکز بسیاری از دانش‌نامه‌ها هم به این سمت می‌باشد و با وجودی که بسیاری از هموطنان روستایی در اثر زلزله، بحران‌ها جان و مال خود را از دست داده‌اند، با این همه کتاب مناسبی در این زمینه هنوز تدوین نشده است و نویسندگان در این کتاب با اختصاص فصلی مبسوط تلاش کرده‌اند بخشی از خلا موجود علمی را پر نمایند.

در پایان نویسندگان از تمامی خوانندگان محترم درخواست می‌کنند تا در صورت وجود هرگونه مشکل و کاستی، ضمن پذیرش عذرخواهی نویسندگان کتاب، نکات مدنظر خود را ارسال نمایند تا در چاپ‌های بعدی اصلاح شوند.

با تشکر

دکتر آئیژ عزمی

زهرا جمشیدی

فهرست مطالب

فصل اول: تعریف و اهمیت روستا

- ۱-۱- مقدمه ۳
- ۲-۱- پیدایش سکونتگاه‌ها ۳
- ۳-۱- سیر تحول روستا در ایران ۵
- ۴-۱- تعریف روستا ۹
- ۵-۱- جمع‌بندی فصل اول ۱۴

فصل دوم: نقش عوامل طبیعی و انسانی در شکل‌گیری روستاها

- ۱-۲- مقدمه ۱۷
- ۲-۲- بافت روستاها در ایران ۱۷
- ۳-۲- عوامل طبیعی مؤثر بر روستاها ۱۸
- ۱-۳-۲- شیب ۱۹
- ۲-۳-۲- خاک ۱۹
- ۳-۳-۲- اقلیم ۱۹
- ۴-۳-۲- کوهستان‌ها، جنگل، دریا، رودخانه و ۲۱
- ۵-۳-۲- جنس زمین ۲۲
- ۶-۳-۲- ارتفاع ۲۲
- ۴-۲- عوامل انسانی مؤثر بر روستاها ۲۳
- ۵-۲- طبقه‌بندی روستاها ۲۵
- ۱-۵-۲- طبقه‌بندی روستاها بر اساس شکل استقرار ۲۵
- ۲-۵-۲- شکل‌بندی روستاها بر اساس میزان پراکندگی ۲۵
- ۱-۲-۵-۲- روستاهای متمرکز ۲۶
- ۲-۲-۵-۲- روستاهای پراکنده ۲۷

۲۸	۲-۵-۳- روستاهای بینابینی
۲۸	۲-۵-۳- طبقه‌بندی روستاها بر اساس ثبات و حرکت
۲۹	۲-۵-۴- طبقه‌بندی روستاها بر اساس بافت کالبدی
۲۹	۲-۶- مصالح ساختمانی
۳۱	۲-۷- جمع‌بندی فصل دوم

فصل سوم: فضا، آمایش سرزمین و توسعه روستایی

۳۵	۳-۱- مقدمه
۳۵	۳-۲- دیدگاه‌های توسعه
۳۸	۳-۳- ابعاد توسعه ملی
۴۰	۳-۴- توسعه روستایی
۴۱	۳-۵- توسعه روستایی و تحولات نظام‌ها
۴۳	۳-۶- آمایش سرزمین
۴۵	۳-۷- ارزیابی زمین
۴۶	۳-۸- مطالعات چشم‌انداز روستایی
۴۸	۳-۹- ارزیابی چشم‌انداز
۴۸	۳-۱۰- اصلاحات ارضی و زمین‌داری
۴۹	۳-۱۱- ضرورت اصلاحات ارضی
۵۱	۳-۱۲- موانع اصلاحات ارضی
۵۱	۳-۱۳- موانع اصلاحات ارضی
۵۲	۳-۱۴- امنیت غذایی
۵۳	۳-۱۴-۱- مفهوم امنیت غذایی
۵۳	۳-۱۴-۲- امنیت غذایی و توسعه پایدار کشاورزی
۵۴	۳-۱۴-۳- امنیت غذایی و فقر
۵۷	۳-۱۴-۴- امنیت غذایی و معیشت
۵۸	۳-۱۴-۵- عوامل مؤثر بر عرضه تولیدات
۶۰	۳-۱۴-۶- سیاستگذاری‌ها در امنیت غذایی
۶۱	۳-۱۴-۷- استراتژی‌های کمک‌های غذایی و امنیت غذایی
۶۱	۳-۱۴-۸- استراتژی بارانه‌ها و امنیت غذایی
۶۲	۳-۱۴-۹- عوامل زیست‌محیطی تهدید کننده امنیت غذایی

- ۶۳..... ۱۴-۱۰- انقلاب سبز و امنیت غذایی
- ۶۴..... ۱۴-۱۱- راهکارهای بهبود امنیت غذایی و توسعه پایدار کشاورزی
- ۵۶..... ۱۵-۳- جمع‌بندی فصل سوم

فصل چهارم: ساختار اقتصادی روستا

- ۶۹..... ۴-۱- مقدمه
- ۶۹..... ۴-۲- نابرابری و توسعه
- ۷۲..... ۴-۳- مفهوم توسعه
- ۷۲..... ۴-۳-۱- تعاریف
- ۷۳..... ۴-۳-۲- توسعه نابرابری
- ۷۴..... ۴-۳-۱-۲- نابرابری موضعی
- ۷۴..... ۴-۳-۲-۲- نابرابری بخشی
- ۷۴..... ۴-۳-۲-۳- نابرابری فضایی
- ۷۵..... ۴-۴- توسعه روستایی و اقتصاد روستایی
- ۷۷..... ۴-۵- ابعاد توسعه روستایی
- ۷۸..... ۴-۶- اهداف توسعه روستایی
- ۷۹..... ۴-۷- عوامل مؤثر بر توسعه یافتگی و توسعه نیافتگی روستاها
- ۸۰..... ۴-۸- برنامه ریزی توسعه روستایی
- ۸۰..... ۴-۹- سنجش و ارزیابی سطح توسعه مناطق
- ۸۲..... ۴-۱۰- روش‌های سنجش سطوح توسعه و رتبه‌بندی نواحی
- ۸۳..... ۴-۱۱- شرحی مختصر بر مکان‌یابی بنگاه‌های تولیدی و خدماتی
- ۸۳..... ۴-۱۲- سلسله مراتب مراکز خدمات روستایی
- ۸۵..... ۴-۱۳- عوامل مؤثر بر نظام توزیع خدمات
- ۸۵..... ۴-۱۴- الگوی بهینه برنامه‌ریزی توسعه خدمات روستایی
- ۸۶..... ۴-۱۵- تراکم و پراکندگی واحدهای صنعتی و خدماتی
- ۸۶..... ۴-۱۶- نقش بالقوه بخش خدمات در توسعه
- ۸۷..... ۴-۱۷- جنبه‌های مختلف استفاده از خدمات
- ۸۸..... ۴-۱۸- مرکزیت و عرضه خدمات
- ۸۹..... ۴-۱۹- فاصله و استفاده از خدمات
- ۹۰..... ۴-۲۰- انتخاب خدمات

۹۱	۲۱-۴- رویکردها، نظریه‌ها و دیدگاه‌های مرتبط با مکان‌یابی خدمات
۹۲	۲۱-۴-۱- تئوری پخش فضایی
۹۷	۲۱-۴-۲- نظریه توزیع مجدد سنگر
۹۸	۲۱-۴-۳- نظریه قطب رشد
۱۰۰	۲۱-۴-۴- نظریه مراکز رشد
۱۰۱	۲۱-۴-۵- تئوری ون تانن
۱۰۳	۲۱-۴-۶- نظریه لئونارد
۱۰۳	۲۱-۴-۷- مدل مکان‌یابی صنعتی آلفرد وبر
۱۰۶	۲۱-۴-۸- آریای مدل آلفرد وبر
۱۰۸	۲۱-۴-۹- نظریه مکان مرکزی و توزیع خدمات
۱۰۸	۲۱-۴-۱۰- اعتبار و کاربرد مدل مکان مرکزی
۱۰۹	۲۱-۴-۱۱- اصول سلسله دایب مکان‌های مرکزی کریستالر
۱۰۹	۲۱-۴-۱۱-۱- اصل بازار یا عرسه
۱۰۹	۲۱-۴-۱۱-۲- اصل حمل و نقل
۱۰۹	۲۱-۴-۱۱-۳- اصل اداری
۱۱۳	۲۱-۴-۱۲- تئوری آگوست لوش
۱۱۴	۲۱-۴-۱۳- سلسله مرتب فضایی و قاعده اندازه رتبه
۱۱۴	۲۱-۴-۱۴- نظریه مرکز- پیرامون
۱۱۵	۲۱-۴-۱۵- نظریه توسعه خدمات
۱۱۶	۲۱-۴-۱۶- رویکردهای شهری در توسعه روستایی
۱۱۷	۲۱-۴-۱۷- فرایند برنامه‌ریزی و تحلیل فضایی در رویکرد UFRD
۱۱۸	۲۱-۴-۱۸- مدل‌های تخصیص مکانی و دسترسی به خدمات
۱۲۴	۲۲-۴- جمع‌بندی فصل چهارم

فصل پنجم: بازارهای محلی روستایی

۱۲۷	۵-۱- مقدمه
۱۲۸	۵-۲- تعریف و تاریخچه بازار
۱۲۸	۵-۲-۱- تعریف بازار
۱۳۱	۵-۲-۲- تاریخچه بازار
۱۳۱	۵-۲-۲-۱- بازار قبل از اسلام

- ۱۳۲..... ۲-۲-۲-۵ بازار بعد از اسلام
- ۱۳۴..... ۳-۵ مفهوم بازار
- ۱۳۶..... ۱-۳-۵ بازار از نگاه نهاد گرا
- ۱۳۷..... ۲-۳-۵ ارکان بازار
- ۱۳۸..... ۳-۳-۵ ابعاد بازار
- ۱۳۸..... ۱-۳-۳-۵ زمینه جغرافیایی بازار
- ۱۳۹..... ۲-۳-۳-۵ سیستم های خرده فروشی و عمده فروشی
- ۱۴۲..... ۳-۳-۳-۵ تقسیم بندی بازارها از نظر زمان تشکیل
- ۱۴۳..... ۴-۳-۳-۵ بازارهای دوره ای محلی
- ۱۴۵..... ۵-۳-۳-۵ مفهوم بازارهای دوره ای محلی
- ۱۴۹..... ۶-۳-۳-۵ ریشه شناسی بازارهای محلی
- ۱۵۱..... ۴-۵ نظریات اقتصادی بازار
- ۱۵۱..... ۱-۴-۵ فرایند گذار از بازارهای دوره ای محلی به بازار روزانه
- ۱۵۴..... ۲-۴-۵ نظریه بازار و توسعه اقتصادی
- ۱۵۷..... ۳-۴-۵ نظریه بازار و نقش ارتباطات شهری و روستایی
- ۱۵۹..... ۴-۴-۵ نظریه بازارهای دوره ای محلی و شکل گیری بنگاه های سکونتگاهی
- ۱۶۰..... ۵-۴-۵ نظریه بازارهای دوره ای محلی و موقعیت فضای روستایی
- ۱۶۲..... ۶-۴-۵ نظریات پیرامون شکل گیری بازارهای دوره ای محلی
- ۱۶۴..... ۷-۴-۵ نظریات مرتبط با شبکه بندی بازارهای دوره ای محلی
- ۱۶۷..... ۸-۴-۵ نظریه خصوصیات رفتاری بومیان فروشنده
- ۱۶۸..... ۹-۴-۵ نظریه های مدیریتی بازارهای دوره ای محلی
- ۱۶۹..... ۱۰-۴-۵ نظریه نوآوری راجرز و فروشندگان بازارهای دوره ای محلی
- ۱۷۱..... ۱۱-۴-۵ نظریه سفرهای بازاری و حمل و نقل برای خرید و فروش در بازار
- ۱۷۲..... ۱۲-۴-۵ نظریه توسعه و اضمحلال بازارهای دوره ای محلی
- ۱۷۳..... ۱۳-۴-۵ نظریات مرتبط با رفاه مصرف کننده
- ۱۷۵..... ۱۴-۴-۵ نظریه توسعه و گسترش مکانی فضایی بازارهای دوره ای محلی
- ۱۷۷..... ۱۵-۴-۵ نظریه تأثیر پذیری بازارهای دوره ای محلی از بازارهای ثابت
- ۱۷۸..... ۱۶-۴-۵ نظریه بازار فضایی و مکان مرکزی

۱۸۱	۵-۴-۱۷- نظریه بازار فضایی و تئوری پخش
۱۸۱	۵-۴-۱۸- نظریه فنودالیزم و توسعه بازارهای دوره‌ای محلی
۱۸۲	۵-۵- رویکردهای مرتبط با بازار
۱۸۲	۵-۵-۱- رویکردهای مبتنی بر معماری در بازار
۱۸۴	۵-۵-۲- رویکرد تصمیم‌گیری اقتصادی در بازارهای دوره‌ای محلی
۱۸۴	۵-۵-۳- رویکرد قومی - جغرافیایی در بازارهای دوره‌ای محلی
۱۸۴	۵-۵-۴- رویکرد اقتصادی و اجتماعی در بازارهای دوره‌ای محلی
۱۸۹	۵-۵-۵- رویکرد تاریخی، اجتماعی و منطقه‌ای
۱۸۹	۵-۵-۶- رویکرد بالکنیک سنت مدرنیسم در بازار
۱۹۱	۵-۵-۷- رویکرد توانمند سازی و بازارهای دوره‌ای محلی
۱۹۲	۵-۵-۸- رویکرد جغرافیای سازی به بازارهای سنتی ایرانی
۱۹۳	۵-۵-۹- رویکرد چهار مؤلفه‌ای توسعه بازارهای دوره‌ای محلی
۱۹۳	۵-۶- جمع‌بندی فصل پنجم

فصل ششم: مدیریت بحران در فواید روستایی

۱۹۷	۶-۱- مقدمه
۲۰۱	۶-۲- مروری بر مفهوم ریسک در توسعه روستایی
۲۰۴	۶-۳- کشاورزان خوداتکا و مدیریت ریسک روستایی
۲۰۶	۶-۴- استراتژی‌های مدیریت ریسک در مزرعه
۲۰۶	۶-۴-۱- جمع‌آوری اطلاعات
۲۰۷	۶-۴-۲- اجتناب یا کاهش مواجهه با ریسک
۲۰۹	۶-۴-۳- انتخاب تکنولوژی با ریسک کمتر
۲۱۰	۶-۴-۴- تنوع
۲۱۲	۶-۴-۵- انعطاف پذیری
۲۱۴	۶-۵- استراتژی‌هایی برای سهم کردن ریسک با دیگران
۲۱۴	۶-۵-۱- ادغام ریسک‌های غیررسمی
۲۱۵	۶-۵-۲- اعتبارات کشاورزی
۲۱۷	۶-۵-۳- بیمه
۲۱۹	۶-۶- بازاربایی قراردادی و معاملات سلفی
۲۲۲	۶-۷- جمع‌بندی فصل ششم

فصل هفتم: مدیریت روستایی

۲۲۵	۱-۷- مقدمه .....
۲۲۵	۲-۷- پیشینه دولت در بخش کشاورزی .....
۲۲۶	۳-۷- مدیریت روستایی قبل از انقلاب اسلامی .....
۲۲۶	۱-۳-۷- قبل از اجرای اصلاحات ارضی دهه ۱۳۴۰ .....
۲۳۰	۲-۳-۷- اصلاحات ارضی .....
۲۳۳	۳-۳-۷- نظام‌های بهره‌برداری زراعی .....
۲۳۴	۴-۳-۷- تشکیل انجمن ده و دهیانی .....
۲۳۵	۴-۷- مدیریت روستایی بعد از انقلاب اسلامی .....
۲۳۵	۱-۴-۷- هیأت دهت نفره .....
۲۳۸	۲-۴-۷- شورای دهی کشاورزی .....
۲۳۹	۳-۴-۷- جهاد سازندگی .....
۲۳۹	۴-۴-۷- طرح خانه همیار روستا .....
۲۴۰	۵-۴-۷- مراکز خدمات کشاورزی روستا .....
۲۴۱	۶-۴-۷- دهداری‌ها .....
۲۴۱	۷-۴-۷- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی .....
۲۴۲	۸-۴-۷- شورای عمران روستا و طرح تشکیل دفتر عمران روستا .....
۲۴۳	۹-۴-۷- شورای اسلامی روستایی .....
۲۴۳	۱۰-۴-۷- قانون دهیاری‌ها .....
۲۴۴	۱۱-۴-۷- وزارتخانه جهاد کشاورزی (دوران ادغام) .....
۲۴۵	۱۲-۴-۷- دهیاری .....
۲۴۸	۱۳-۴-۷- شورای اسلامی روستا .....
۲۵۰	۱۴-۴-۷- مشارکت و دهیاری‌ها .....
۲۵۱	۵-۷- جمع‌بندی فصل هفتم .....
۲۵۲	منابع .....